

Katarzyna Kostoń OP

JURYSDYKCJA WYŻSZYCH PRZEŁOŻONYCH ZAKONNYCH
NAD CZŁONKAMI TRZECICH ZAKONÓW
NA PRZYKŁADZIE ŚWIECKICH ZAKONU
KAZNODZIEJSKIEGO PROWINCJI POLSKIEJ

WPROWADZENIE

Przez ostatnie lata Kościół istotnie podkreśla rolę synodalności¹, a konsekwentnie coraz szerszy, sformalizowany udział świeckich w misji Kościoła, a zatem nie tylko uczestnictwo na sposób modlitewny, ale również w formie aktywnej współpracy i partycypacji świeckich w dziełach Kościoła. Szczególną formą możliwego zaangażowania świeckich w Kościele jest ich udział w publicznych stowarzyszeniach wiernych, których zadaniem jest ożywianie porządku doczesnego poprzez zdążanie do promowania doskonalszego życia, rozwijanie publicznego kultu, popieranie chrześcijańskiej doktryny, a także podejmowanie różnych dzieł apostołatu oraz inicjatyw ewangelizacyjnych. Jednym z rodzajów stowarzyszeń wiernych są trzecie zakony, których członkowie żyjąc w świecie, uczestniczą w duchu danego instytutu

MGR KATARZYNA KOSTOŃ OP – Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie; adres do korespondencji: ul. Dewajtis 5, 01-815 Warszawa, Polska; e-mail: katarzynakostonop@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0009-4760-1093>

¹ Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Synodalność w życiu i misji Kościoła* (02.03.2018), <https://synod.org.pl/docs/materialy-dotyczace-synodu/broszury-dokumenty-prezentacje-dotyczace-synodu-ogolnie-po-polsku/miedzynarodowa-komisja-teologiczna-synodalnosc-w-zyciu-i-misji-kosciola-pdf/> [dostęp: 16.05.2024].

Artykuły w czasopiśmie dostępne są na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-ND 4.0)

zakonnego, prowadzą życie apostołskie i zdążają do chrześcijańskiej doskonałości pod zwierzchnim kierownictwem tego instytutu.

Konstrukcja opracowania, zmierzając do przedstawienia zakresu jurysdykcji instytutów zakonnych nad trzecimi zakonami, dokonuje w tym celu ogólnego przedstawienia pojęcia trzecich zakonów jako dzieła danego instytutu zakonnego, a także wynikającej z tej zależności relacji między instytutem zakonnym a trzecim zakonem oraz instytucji zwierzchniego kierownictwa. W celu praktycznego ukazania zagadnienia jurysdykcji, wskazano szczegółowe rozwiązania w tym zakresie przyjęte dla trzeciego zakonu św. Dominika istniejącego jako dzieło Zakonu Braci Kaznodziejów (dominikanów), które zawarte są między innymi w Regule Świeckich Zakonu Kaznodziejskiego² obowiązującej członków tego stowarzyszenia na całym świecie. W zakresie natomiast poszczególnych uprawnień przyznanych przełożonym wyższemu Zakonu Braci Kaznodziejów rozważania ograniczono do regulacji właściwych dla Świeckich Zakonu Kaznodziejskiego Prowincji Polskiej wyrażonych w przyjętym dla nich Dyrektorium³.

1. ISTOTA TRZECICH ZAKONÓW JAKO STOWARZYSZEŃ WIERNYCH W ROZUMIENIU KAN. 303 KODEKSU PRAWA KANONICZNEGO Z 1983 ROKU

Pojęcie trzecich zakonów wyjaśnione jest w kan. 303 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.⁴ Regulacja ta wskazuje na trzecie zakony (*tertii ordines*) jako szczególny rodzaj stowarzyszeń wiernych, których członkowie, żyjąc w świecie, uczestniczą w duchu jakiegoś instytutu zakonnego, pod

² *Reguła Świeckich Zakonu Kaznodziejskiego* [dalej: Reguła] i *Deklaracje Generalne* [dalej: Deklaracje] zatwierdzone przez Kongregację ds. Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego dnia 28.01.2019 r. (Prot. N. D 37-1/96), promulgowana 9 marca 2019 r.

³ *Dyrektorium Świeckich Zakonu Kaznodziejskiego Prowincji Polskiej* przyjęte na podstawie 24 punktu Reguły Świeckich Zakonu Kaznodziejskiego oraz Deklaracji Generalnych nr 6 mistrza Damiana Byrne'a OP z dnia 16 lutego 1987 r. i Deklaracji II par 1 mistrza Carlosa A. Azpiroza Costy OP z dnia 15 listopada 2007 r. [dalej: Dyrektorium].

⁴ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku*. Stan prawny na dzień 8 sierpnia 2023 roku. Zaktualizowany przekład na język polski, Pallottinum, Poznań 2023 [dalej: KPK/83].

zwierzchnim kierownictwem tegoż instytutu prowadzą życie apostołskie i zdążają do chrześcijańskiej doskonałości. Oznacza to, że istnieją tacy wierni, którzy prowadząc życie świeckie, w pewnym momencie tego życia odkrywają w sobie powołanie do jeszcze głębszego rozwijania konsekracji chrzcielnej w duchu danego instytutu zakonnego. Zgodnie z tak odkrytą tożsamością, nie tylko żyją w swoim świeckim życiu duchowością danego zakonu, ale również, zgodnie z posiadanymi możliwościami i uwzględniając okoliczności swojego pierwotnego powołania, oddają się aktywności kościelnej związanej z charyzmatem danego instytutu, partycypując w duchu jego założyciela. Świeccy ci zgadzają się przestrzegać statutów obowiązujących w danym stowarzyszeniu, które powinny określać m.in. cel stowarzyszenia, program społeczny, siedzibę zarząd, wymagane warunki członkostwa oraz sposoby działania stowarzyszenia (kan. 304 § 1 KPK/83), jak również szczegółowych przepisów, które stowarzyszenie może wydawać w zakresie swojej działalności, odbywania zebrań, wyznaczania przewodniczących, urzędników, pracowników oraz zarządców dóbr (kan. 309 KPK/83). Świecki od momentu ważnego przyjęcia do danego stowarzyszenia wiernych uczestniczy w uprawnieniach, przywilejach stowarzyszenia, nadanych stowarzyszeniu odpustach i łaskach duchowych (kan. 306 KPK/83). Moment ważnego przyjęcia określony powinien być w statutach danego stowarzyszenia.

Stanowiąc prawo rządzące stowarzyszeniami wiernych, ustawodawca wprowadza normy wspólne, normy dotyczące publicznych stowarzyszeń wiernych, prywatnych stowarzyszeń wiernych, a także normy specjalne. W odróżnieniu od Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r.⁵, KPK/83 przyjmuje zatem dychotomiczny podział stowarzyszeń wiernych na stowarzyszenia publiczne i prywatne. Jeżeli bowiem cofnąć się o kilkadziesiąt lat, aż do 1917 r., to w KPK/17 trzecie zakony były wskazane wprost jako jedno z trzech rodzajów stowarzyszeń świeckich obok bractw i pobożnych związków i nazwane były stowarzyszeniami tercjarskimi (*tertiarii saeculares*)⁶, a ich istnienie, tj. prawo erygowania lub aprobowania związane było z uprzednim istnieniem przywileju zakonnego (kan. 703 §1 KPK/17). Obecnie, mimo

⁵ *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus* (27.05.1917), AAS 9 (1917), pars II, s. 1-593 [dalej: KPK/17].

⁶ Tercjarzami świeckimi są ci, którzy będąc w świecie, pod kierownictwem jakiegoś zakonu, według ducha tegoż, starają się dążyć do chrześcijańskiej doskonałości w sposób jednak odpowiadający świeckiemu życiu, podług reguł przez Stolicę Apostolską dla nich zatwierdzonych (kan. 702 KPK/17).

umieszczenia przez ustawodawcę regulacji dotyczących trzecich zakonów w kanonach wspólnych stosowanych do wszystkich stowarzyszeń wydaje się, że trzecie zakony, ze względu na charakter prawny, tj. możliwość ich erygowania wyłącznie przez kompetentną władzę kościelną przy instytucie zakonnym⁷ (kan. 301 § 3 KPK/83 w zw. z kan. 303 KPK/83) oraz podejmowania działań wynikających z ich istoty (kan. 303 KPK/83 w zw. z kan. 611, 2° KPK/83 i kan. 312 § 2 KPK/83) mogą być wyłącznie stowarzyszeniami publicznymi [Rakoczy 2010, 238] – zatem takimi, które mogą z własnej inicjatywy podejmować przedsięwzięcia odpowiadające ich własnemu charakterowi, a także kierować nimi zgodnie z postanowieniami prawa własnego. W związku z tym, że działalność ta jest podejmowana w imieniu Kościoła, wykonywana powinna być pod zwierzchnim kierownictwem władzy kościelnej.

Poza powyżej wskazaną charakterystyką, w celu zbudowania fundamentu pod rozważania dotyczące jurysdykcji, należy przedstawić cechy charakterystyczne relacji trzecich zakonów do instytutów zakonnych.

1.1. Trzeci zakon jako dzieło instytutu zakonnego

Prawo instytutu zakonnego do wykonywania zgodnie z przepisami jego dzieł własnych zawarte jest w zgodzie biskupa diecezjalnego na erygowanie domu zakonnego danego instytutu, która to zgoda może wskazywać szczególne warunki wykonywania dzieł przez instytut (kan. 611 KPK/83). Jednym z dzieł instytutów są właśnie trzecie zakony. Działalność związaną z realizacją dzieł przez instytut należy określić jako działalność *ad extra*, a zatem skierowaną na zewnątrz. Regulacja ta jest wzmocniona dodatkową normą usytuowaną przez ustawodawcę w tej części KPK/83, która dotyczy prawa zakonnego stanowiącą m.in., że zezwolenie udzielone przez biskupa diecezjalnego na erygowanie domu instytutu zakonnego zawiera w sobie także zezwolenie na erygowanie w tymże domu lub w złączonym z nim kościele stowarzyszenia związanego z tym instytutem (kan. 312 § 2 KPK/83). Jasne jest zatem, że sam fakt wyrażenia zgody na erygowanie domu zakonnego wystarcza, aby przełożony wyższy instytutu dokonał erygowania stowarzyszenia własną powagą. Dlatego też „trzecie zakony nie są jakimś dodatkiem do instytutu, ale wynikają z jego natury” [Rakoczy 2010, 239], stanowią

⁷ Pozostałe formy życia konsekrowanego nie otrzymały od ustawodawcy możliwości tworzenia tego rodzaju stowarzyszeń.

nadto o aktywności instytutu oraz kontynuacji dzieła jego założyciela, a zatem kultywowaniu tradycji danego instytutu.

1.2. Trzeci zakon jako stowarzyszenie wiernych wspomagane troską instytutu zakonnego

Z faktu, iż trzecie zakony stanowią dzieło instytutu zakonnego wywodzić należy, że przełożeni i członkowie tych instytutów powinni stowarzyszenia takie wspierać, tj. podtrzymywać uwzględniając potrzeby miejsca i czasu (kan. 677 § 1 KPK/83), a także wspomagać specjalną troską, aby były przepełnione autentycznym duchem swojej rodziny (kan. 677 § 2 KPK/83). Oznacza to w szczególności obowiązek przełożonych instytutów zakonnych dbania o należyłą formację członków trzeciego zakonu prowadzoną w duchu ojca założyciela danego instytutu, rozwijanie i pielęgnowanie życia duchowego członków poprzez, między innymi, organizację rekolekcji prowadzonych przez członków instytutu lub dni skupienia. Jako inne aktywności sprzyjające integracji braterskiej członków trzecich zakonów i zakonników można wskazać wspólną modlitwę, tam, gdzie to możliwe wspólną rekreację, obchodzenie własnych świąt, ustanowienie asystenta zakonnego, którego zadaniem byłoby wspomaganie członków w sprawach doktrynalnych i życiu duchowym. Wszystko po to, aby trzeci zakon był prawdziwie dziełem instytutu zakonnego, z jego dorobku duchowego czerpał swoją tożsamość i w nim mógł znaleźć oparcie w swojej działalności, modlitwie, potrzebach duchowych poszczególnych członków (kan. 677 KPK/83)⁸.

1.3. Trzeci zakon jako stowarzyszenie podlegające zwierzchniemu kierownictwu instytutu zakonnego

Zwierzchnie kierownictwo może być rozumiane jako mniejszy lub większy wpływ na inicjatywy stowarzyszeń publicznych [Sistach 2012, 88], a także jako zabezpieczenie przez organy hierarchiczne generalnego kierunku funkcjonowania stowarzyszenia [Krukowski 2005, 140]. Może ono być rozumiane również jako prosty obowiązek wspierania i wskazywania kierunku,

⁸ Zob. także *Liber Constitutionum et Ordinationum Fratrum Ordinis Praedicatorum*; tekst polski: *Księga Konstytucji i Zarządzeń Braci Zakonu Kaznodziejów. Tekst i komentarze*, red. P. Skonieczny, Polska Prowincja Zakonu Kaznodziejskiego, Wydawnictwo „W drodze”, Warszawa–Poznań 2022 [dalej: KKZ], nr 141 w zw. z nr. 153.

a także jako popieranie, promowanie, pobudzanie [Rakoczy 2010, 339]. Zwierzchnie kierownictwo nie oznacza przejęcia zarządu stowarzyszeniem, a tym samym odebrania stowarzyszeniu jako takiemu samodzielności. Zarząd bowiem zawsze przysługuje statutowym organom stowarzyszenia. Można zatem stwierdzić, że zwierzchnie kierownictwo jest kierownictwem kontrolnym, wyrażającym się między innymi w zatwierdzaniu statutowych, zatwierdzaniu wyboru przełożonych, zatwierdzaniu podejmowanych działań.

Kwestie pozostawiania trzeciego zakonu pod nadzorem kierownictwem instytutu powinny być rozwinięte w prawie własnym danego trzeciego zakonu. Stowarzyszenia wiernych zobowiązane są bowiem posiadać statuty (kan. 304 KPK/83), a zatem trzecie zakony powinny posiadać taki dokument (lub dokumenty), który określałby cel stowarzyszenia, czyli program społeczny, siedzibę, zarząd i wymagane warunki członkostwa, a także sposoby działania, przy uwzględnieniu potrzeb lub korzyści wynikających z czasu i miejsca. Trzecie zakony uprawnione są do wydawania – zgodnie z przepisami prawa i statutu – szczegółowych przepisów dotyczących samego stowarzyszenia, odbywania zebrań, wyznaczania przewodniczących, urzędników, pracowników, a także zarządców dóbr (kan. 309 KPK/83). W związku z niezamkniętą listą spraw regulowanych przez prawo wewnętrzne trzecich zakonów, może być w nim również regulowana kwestia zwierzchniego kierownictwa.

Dokumentacja wewnętrzna trzecich zakonów może być zorganizowana w sposób różny pod względem poziomów. Przykładowo, odnosząc się do prawa wewnętrznego najliczniejszych i najbardziej znanych stowarzyszeń wiernych będących trzecimi zakonami, a zatem do dokumentów Franciszkańskiego Zakonu Świeckich, Świeckiego Zakonu Karmelitów Bosych oraz Świeckiego Zakonu Kaznodziejskiego, w Świeckim Zakonie Karmelitów Bosych obowiązują konstytucje dla wszystkich oraz statuty prowincjalne dla każdej prowincji osobno (w Polsce istnieją dwie prowincje: krakowska i warszawska), Świeccy Zakonu Kaznodziejskiego Prowincji Polskiej posiadają Regułę oraz Deklaracje obowiązujące świeckich dominikanów na całym świecie, a także dyrektoria partykularne (prowincjalne), a zatem prawo szczegółowe dla świeckich dominikanów w danej prowincji (w Polsce jest jedna prowincja przekraczająca granice Rzeczypospolitej). Natomiast Franciszkański Zakon Świeckich posiada własną regułę, konstytucje generalne, statut wspólnoty międzynarodowej oraz statuty narodowe,

w Polsce jest to Statut Braterskiej Wspólnoty Narodowej Franciszkańskiego Zakonu Świeckich⁹.

Odnosząc się do uregulowań szczegółowych dotyczących zwierzchniego kierownictwa, znajdujących się w prawie wyżej wymienionych stowarzyszeń, trzeba wskazać, że regulacje te pod względem zakresowym i celowościowym są bardzo podobne. Zgodnie z Konstytucjami Generalnymi Franciszkańskiego Zakonu Świeckich¹⁰, wyższe kierownictwo ma na celu zapewnienie wierności charyzmatowi franciszkańskiemu, komunii z Kościołem i jedności z Rodziną Franciszkańską, wartościom, które stanowią dla franciszkanów świeckich zadanie życia (Konstytucje FZŚ, art. 85 ust. 2). Zawiera się ono w trosce duchowej i pasterskiej, powierzonej przez Kościół Pierwszemu Zakonowi Franciszkańskiemu i Trzeciemu Zakonowi Regularnemu św. Franciszka wskazując, że jest to obowiązek ich ministrów generalnych i prowincjalnych. Wyższe kierownictwo wyraża się tu w możliwości przeprowadzenia wizytacji, zarówno braterskiej, jak i pasterskiej (Konstytucje FZŚ, art. 92), a tam, gdzie zajdzie potrzeba, wizytator powinien przystąpić do braterskiego poprawiania zaniedbań, które napotka (Konstytucje FZŚ, art. 93). Podobnie, Konstytucje Świeckiego Zakonu Karmelitów Bosych¹¹ w rozdziale „Władza i organizacja” wskazują, że trzeci zakon jest prawnie zależny od braci Karmelitów Bosych (Konstytucje OCDS, nr 41), który posiada władzę rozstrzygania przypadków nieprzewidzianych przez wewnętrzne prawodawstwo, i których nie mogą rozwiązać władze lokalne (Konstytucje OCDS, nr 41). Prawowitymi przełożonymi Świeckiego Zakonu (Konstytucje OCDS, nr 48) jest Przełożony Generalny, Przełożony Prowincjalny i Rada wspólnoty. Przełożony Prowincjalny jest przełożonym Świeckiego Zakonu Karmelitów na własnym terenie i posiada wspólnoty pod swoją jurysdykcją (Konstytucje OCDS, nr 43). Dodatkowo mogą być wprowadzane inne struktury, ale nie posiadają żadnej władzy jurysdykcji (Kon-

⁹ Źródła prawa Franciszkańskiego Zakonu Świeckich w Polsce zob. <https://www.fzs.polska.pl/dokumenty/dokumenty.html> [dostęp: 16.05.2024].

¹⁰ *Constituzioni Generali dell' Ordine Francescano Secolare*, Roma 2001, prot. n. T. 144 – 1/2000; tekst polski: Konstytucje Generalne Franciszkańskiego Zakonu Świeckich, Kraków–Warszawa 2006. Przekład na język polski: Wacław Michalczyk OFM [dalej: Konstytucje FZŚ].

¹¹ Konstytucje Świeckiego Zakonu Karmelitów Bosych, Kongregacja Instytutów Życia Konsekwowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego, Watykan 2003, prot. n. C. 228-1/2003 [dalej: Konstytucje OCDS], <https://ocds.org.pl/dokumenty/konstytucje/> [dostęp: 18.01.2025].

stytucje OCDS, nr 60). Przełożony Generalny w szczególnych sytuacjach może udzielać dyspensy od Konstytucji i statutów oraz uznawać wyjątki prawne. Posiada władzę rozstrzygania przypadków nieprzewidzianych przez niniejsze prawodawstwo i których nie mogą rozwiązać władze lokalne (Tytuł VII „Organizacja i władza” Konstytucji OCDS). Zgodnie z nr. 43 Konstytucji OCDS „Przełożony Prowincjalny, zwykle wspomagany przez Delegata Prowincjalnego, jest przełożonym Świeckiego Zakonu Karmelitów Bosych na własnym terenie i jest on odpowiedzialny za pomyślny rozwój Świeckiego Zakonu na terenie swojej jurysdykcji, powinien on przeprowadzać wizytacje wspólnot będących pod jego jurysdykcją i mianować ich asystentów po wysłuchaniu opinii Rady i do niego w pierwszym rzędzie powinny być zgłaszane sprawy sporne”.

Na podstawie powyżej przedstawionych przykładów zwierzchnie kierownictwo można rozumieć szeroko, jako jurysdykcję wyższych przełożonych zakonnych nad członkami trzecich zakonów wyrażającą się m.in. w działaniach mających na celu zagwarantowanie przez członków trzecich zakonów wierności charyzmatowi ojca założyciela danego instytutu zakonnego, poprawianie zaniedbań, udzielanie dyspens, rozstrzyganie spraw, przeprowadzanie wizytacji.

2. JURYSDYKCJA W ODNIESIENIU DO ŚWIECKICH ZAKONU KAZNODZIEJSKIEGO PROWINCJI POLSKIEJ

2.1. Prawo własne

Trzecie zakony stanowią dzieło danego instytutu zakonnego. W przypadku Świeckiego Zakonu Kaznodziejskiego, stowarzyszenie to jest dziełem Zakonu Braci Kaznodziejów i przyjmuje się, że początek jego istnienia datuje się na 1285 r. wraz z zatwierdzeniem Reguły Munia [Wytrwał 2007, 78]. Do tego stowarzyszenia odnoszą się wprost Konstytucje i Zarządzenia Braci Zakonu Kaznodziejskiego, które w Rozdziale V „Relacje braci z innymi ugrupowaniami w Zakonie i ze stowarzyszeniami” stanowią, że „fraternie świeckie Zakonu są stowarzyszeniami świeckich, którzy przez szczególny dar Boga, zjednoczeni w duchu apostołskim św. Dominika starają się o zbawienie własne oraz innych poprzez profesję życia ewangelicznego, według formy życia dostosowanej przez Zakon do ich życia w świecie i odpowiednio

zatwierdzonej” (KKZ, nr 149 § I). Forma ta została opisana w trzech dokumentach wewnętrznych Świeckich Zakonu Kaznodziejskiego, tj. Regule, czyli Konstytucji Podstawowej zatwierdzonej jeszcze przez Kongregację ds. Zakonów i Instytutów Świeckich 15 stycznia 1987 r., Deklaracjach służących z jednej strony uszczegółowieniu Reguły, a z drugiej jej wyjaśnieniu, dzięki którym zachowywanie Reguły powinno być łatwiejsze oraz Dyrektorium stanowiącym dyrektorium partykularne właściwe dla prowincji polskiej, będące również aktem wykonawczym w stosunku do Reguły. Ponadto, Kapituła Generalna Braci Zakonu Kaznodziejskiego w Providence, przeprowadzona w 2001 r. przyjęła, że Świeccy wraz z Zakonem Braci oraz Mniszkami stanowią jeden Zakon Kaznodziejski, składający się właśnie z tych trzech gałęzi [Wytrwał 2007, 200-201].

2.2. Przyrzeczenia członków Fraterni Świeckich Świętego Dominika jako źródło zobowiązania

Zgodnie z Regułą, do uczniów Chrystusa żyjących w świecie należą zarówno mężczyźni, jak i kobiety, którzy przez swój chrzest i bierzmowanie uczestniczą w prorockim, kapłańskim i królewskim posłannictwie naszego Pana Jezusa Chrystusa (Reguła, nr 1), a niektórzy z nich, natchnieni przez Ducha Świętego do życia według ducha i charyzmatu św. Dominika, włączają się do Zakonu według swych własnych ustaw poprzez specjalne przyrzeczenia (Reguła, nr 2), tworzą oni wspólnoty i stanowią z innymi gałęziami Zakonu jedną rodzinę (Reguła, nr 3). Osoby te odznaczają się swoistą duchowością i angażowaniem się w służbę Bogu i bliźniemu w Kościele. Jako członkowie Zakonu uczestniczą w jego misji apostolskiej przez studium, modlitwę i głoszenie, zgodnie z warunkami życia ludzi świeckich (Reguła, nr 4). Aby zostać włączonym do Zakonu, chętne osoby powinny złożyć profesję, przez którą zobowiązują się w sposób formalny do życia zgodnego z duchem św. Dominika i przepisami Reguły (Reguła, nr 14). Złożenie pierwszych przyrzeczeń czasowych stanowi punkt zwrotny, również w sensie prawnym, dla osoby chcącej przystąpić do trzeciego zakonu św. Dominika. Od tego momentu następuje bowiem w sposób formalny zobowiązanie się do życia zgodnego z przepisami Reguły, według następującej formuły przyrzeczeń (Reguła, n. 14): „Na cześć Boga Wszechmogącego, Ojca i Syna, i Ducha Świętego, Najświętszej Maryi Panny i św. Dominika, ja N.N., przyrzekam wobec ciebie N.N., przełożonego (przełożonej) fraterni N.N., i wobec ciebie, N.N.,

asystenta tej fraterni, w zastępstwie generała Zakonu Kaznodziejskiego, że będę żył według Reguły Świeckich Zakonu Kaznodziejskiego przez jeden rok (przez całe życie)”.

Przez przyrzeczenie, które można zakwalifikować jako odnowienie przyrzeczenia chrzcielnego [Bar 1987, 165], wzmocnione zobowiązaniem do życia zgodnie z Regułą, co w konsekwencji oznacza praktykowanie konsekracji chrzcielnej według zasad określonych w Regule, następuje włączenie danej osoby do Zakonu. Zgodnie z nr. 1 § II Deklaracji „włączenie do świeckiej gałęzi Zakonu, zwanej świeckimi Zakonu Kaznodziejskiego, podległej jurysdykcji Generała i innych wyższych przełożonych Zakonu, następuje wyłącznie przez to przyrzeczenie”.

2.3. Autonomia świeckich i jurysdykcja Zakonu

Włączenie danej osoby do Zakonu wyraża się w konieczności akceptacji przez nią tego, że mimo pełnej autonomii przysługującej świeckim oraz samodzielnego zarządzania i kierowania fraternią, podlegają oni jurysdykcji Zakonu (Reguła, nr 18). Autonomia, o której tu mowa, wyraża się w prawie zbiorowości do samodzielnego rozstrzygania swoich spraw wewnętrznych. W myśl tej zasady Reguła dalej stanowi, iż na terytorium prowincji powinni być ustanowieni: przełożony prowincjalny i rada prowincjalna świeckich, wybierani przez fraternie i działający według przepisów określonych przez Dyrektorium (Reguła, nr 20c). Natomiast fraternią lokalną rządzi przełożony wraz z radą, na których spoczywa pełna odpowiedzialność za kierowanie i administrowanie (Reguła, nr 21a). Rada fraterni dopuszcza kandydatów do postulatu oraz do obłóczyn i profesji, decyduje o zawieszeniu w prawach członka fraterni i o przywróceniu pełni praw, składa wniosek do Prowincjała o wydalenie z Zakonu, czy też przyjmuje tematykę pracy formacyjnej (Dyrektorium, nr 17). W opozycji do „wewnętrznej” autonomii znajduje się „zewnątrzna” jurysdykcja. Jurysdykcja, a zatem władza rządzenia, która istnieje w Kościele z ustanowienia Bożego, w ramach której zdolnymi do jej wykonywania są ci, którzy otrzymali święcenia, zasadniczo wykonywana jest w zakresie zewnętrznym (jako władza ustawodawcza, wykonawcza i sądownicza), ale także w zakresie wewnętrznym (na sposób sakramentalny lub poza sakramentalny) [Dzierżon 2018, 184]. Mając na względzie, iż „ordynariuszem osoby duchownej jest ten, który pełni swój urząd w strukturze, do której duchowny jest inkardynowany, to w odróżnieniu, osoby świeckie

podlegają ordynariuszom właściwym ze względu na ich miejsce zamieszkania czy przebywania, stan życia w Kościele, lub też przynależność do konkretnej struktury kościelnej mającej własnego ordynariusza” [Przytułski 2024, 230]. Należy więc wskazać, że złożenie przez członków trzeciego zakonu św. Dominika pierwszych przyrzeczeń czasowych oznacza przyjęcie życia zgodnego z Regułą, a konsekwentnie uznanie, że świecka gałąź Zakonu, w tym co właściwe jest życiu tej gałęzi, podlega jest jurysdykcji instytutu zakonnego, a więc wyższych przełożonych w Zakonie Braci Kaznodziejów, tj. Generała i innych wyższych przełożonych Zakonu (Deklaracje, nr 1, II). Biorąc powyższe pod uwagę należy mieć na myśli władzę instytutów. Każdy ze składających przyrzeczenie przyjmuje bowiem, że na czele wszystkich fraterni na świecie stoi Generał Zakonu (Reguła, nr19), a także, że zwierzchnikiem fraterni działających na terenie danej prowincji jest Prowincjał (Reguła, nr 20a).

3. UPRAWNIENIA WYŻSZYCH PRZEŁOŻONYCH ZAKONNYCH ZAKONU BRACI KAZNODZIEJÓW WOBEC ŚWIECKICH ZAKONU KAZNODZIEJSKIEGO PROWINCJI POLSKIEJ

3.1. Wyżsi przełożeni zakonni Zakonu Braci Kaznodziejów

Istotnym zagadnieniem w określeniu roli wyższych przełożonych wobec świeckich członków zakonu jest zagadnienie słusznej autonomii instytutów zakonnych odnoszącej się do sposobu zarządzania instytutem. Zasada ta umożliwia bowiem instytutowi zachowanie własnego dziedzictwa duchowego, tożsamości określonej charyzmatem ojca założyciela oraz przyjętej dyscypliny rozumianej jako prawo własne [Wroceński 2018, 231]. Autonomia w odniesieniu do instytutów życia konsekrowanego to zatem możliwość zarządzania instytutem przez przełożonych i kapituły na mocy przyznanych im uprawnień [Dammertz 1991, 57-58]. Autonomia rozciąga się przedmiotowo na wszelkie dzieła instytutów zakonnych, a również na takie dzieła, którymi są trzecie zakony.

Na mocy przyznanych prawem własnym uprawnień, w ramach kościelnej władzy rządzenia, w instytutach zakonnych kleryckich na prawie papieskim – a taki status posiada Zakon Braci Kaznodziejów – władzę rządzenia posiadają kapituły oraz wyżsi przełożeni (kan. 596 KPK/83). O ile pojęcie kapituły jest jasne, to pojęcie przełożonego w Kościele jest pojęciem szerokim.

Trzeba tu bowiem wziąć pod uwagę tak przełożonych lokalnych, jak i najwyższych przełożonych kościelnych. Według KPK/83 mogą to być: przełożeni kościołni poza zakonni (Biskup Rzymu, Kolegium Biskupów, Synod Biskupów, Kolegium Kardynałów, Kuria Rzymska, Stolica Apostolska, legaci papiescy, biskupi) oraz przełożeni zakonni (najwyżsi przełożeni, przełożeni wyżsi, przełożeni wyżsi ordynariusze, przełożeni lokalni, wikariusze, wizytatorzy). Odnosząc zagadnienie wyższych przełożonych zakonnych do Zakonu Braci Kaznodziejów trzeba wskazać, że istnieją w nim dwa poziomy wyższych przełożonych: Prowincjał dla danej prowincji, a także jemu odpowiadający w innych strukturach terytorialnych i Generał Zakonu dla całego Zakonu (KKZ, nr 338 § I oraz nr 396). W tej sytuacji zwierzchnikiem Prowincjała danej prowincji w ramach Zakonu Braci Kaznodziejów jest Generał Zakonu, który zajmuje najwyższe miejsce w hierarchii tego instytutu. W układzie hierarchicznym Generał Zakonu podlega bezpośrednio Biskupowi Rzymskiemu. Zarówno Generał, jak i Prowincjał zobowiązani są podejmować wszelkie zadania w zgodzie z prawem powszechnym Kościoła oraz prawem własnym Zakonu Kaznodziejskiego (kan. 617 KPK/83). W tak ukształtowanej hierarchii, źródła prawa Świeckich Zakonu Kaznodziejskiego Prowincji Polskiej nadają Generałowi Zakonu oraz Prowincjałowi szczególne uprawnienia, które mogą być wykonywane w stosunku do świeckich członków zakonu.

3.2. Uprawnienia Generała Zakonu Kaznodziejskiego

Generał Zakonu Kaznodziejskiego, jako wyższy przełożony Świeckich Zakonu Kaznodziejskiego i następcą św. Dominika, a zatem głowa całego Zakonu Dominikańskiego (*Caput Ordinis*) stoi na czele wszystkich fraterni na świecie (Reguła, nr 19a) i jest odpowiedzialny za zachowanie nienaruszonego ducha Zakonu we fraterniach (Reguła, nr 19a). Tym samym, Generał zobowiązany jest troszczyć się o dobro duchowe i gorliwość apostolską członków (Reguła, nr 19a). Do uprawnień Generała należy przyjmowanie w poczet Świeckich Zakonu Kaznodziejskiego (Dyrektorium, nr 1.1), a także powoływanie nowych fraterni (Dyrektorium, nr 30 I). Generał, w ramach swojej jurysdykcji, posiada również kompetencje związane ze stanowieniem prawa, tj. wydaje konkretne przepisy (Reguła, nr 19a), zatwierdza dyrektoria prowincjalne (Reguła, nr 10 I), w tym zatwierdza „Ryt obłóczyn i składania profesji Świeckich Zakonu Kaznodziejskiego” (Dyrektorium, nr 5.5).

Generalowi przysługuje również prawo dyspensowania wszystkich świeckich dominikanów od przepisów Reguły (Deklaracje, nr 13 III). W kwestiach spornych General rozpatruje odwołania od decyzji i postanowień Prowincjała (Dyrektorium, nr 41), a także rekursy hierarchiczne od dekretów o wydaleniu (Deklaracje, nr 21 VI).

3.3. Uprawnienia Prowincjała Zakonu Kaznodziejskiego

Prowincjał Zakonu Kaznodziejskiego jest zwierzchnikiem fraterni działających na terenie jego prowincji (Reguła, nr 20a, Dyrektorium, nr 32.1). Tak samo jak General Zakonu Kaznodziejskiego, Prowincjał może zakładać nowe fraternie (Reguła, nr 20a, Dyrektorium, nr 30.1) oraz przyjmować w poczet Świeckich Zakonu Kaznodziejskiego (Dyrektorium, nr 1.1). Do jego kompetencji należy także mianowanie asystenta zakonnego, a zatem osobę, która wspomaga członków w sprawach doktrynalnych i w życiu duchowym (Reguła, nr 21c). Prowincjał promulguje również dyrektoria prowincjalne (Deklaracje, nr 10 III), tj. wydaje dekrety zezwalające na publikację tekstu dyrektorów, druk oraz umieszczenie w zbiorze dokumentów istotnych dla Zakonu Świeckich Dominikanów. W ramach przyznanej mu jurysdykcji, Prowincjał może także dyspensować poszczególne fraternie od przepisów Reguły lub Dyrektorium (Deklaracje, nr 13 IV). Nadto ma władzę sanowania nieważnych czynności prawnych fraterni, w szczególności dotyczących dopuszczania do profesji (Deklaracje, nr 14), udzielania indultu pozwalającego definitywnie opuścić Zakon (Deklaracje, nr 10 I), wyrażania zgody na profesję wieczystą osoby, która po indulcie opuszczenia Zakonu odbyła formację i chce złożyć profesję wieczystą (Deklaracje, nr 22 I) oraz wydania dekretu o wydaleniu członka fraterni z Zakonu (Deklaracje, nr 21 IV, Dyrektorium, nr 8.6). Prowincjał jest również właściwy w sprawach rozpatrywania odwołań od wszystkich decyzji i postanowień podjętych na podstawie Dyrektorium (Dyrektorium, nr 41).

ZAKOŃCZENIE

W artykule wskazano naturę prawną trzecich zakonów jako podmiotów prawa działających w formie stowarzyszeń wiernych, stanowiących dzieła instytutów zakonnych, podlegające ich zwierzchniemu kierownictwu

i wspomagane ich troską. Zwierzchnie kierownictwo postrzegane jest tu szeroko jako „władza w kierowaniu”. W związku z tym, że trzecie zakony są dziełami instytutów zakonnych, za które instytuty te ponoszą szczególną odpowiedzialność, należy tu mówić o istotnej zależności trzecich zakonów od wyższych przełożonych zakonnych, jako kompetentnych przełożonych kościelnych. Zwierzchnie kierownictwo interpretowane w duchu tej zależności powinno być więc rozumiane jako władza rządzenia, a zatem władza jurysdykcji wyższych przełożonych zakonnych nad członkami trzecich zakonów.

Odwołanie się do źródeł Zakonu Kaznodziejskiego, w tym Świeckich Zakonu Kaznodziejskiego Prowincji Polskiej pozwoliło ująć zagadnienie jurysdykcji wyższych przełożonych z perspektywy regulacji właściwych prawu dominikańskiemu, a zatem rozważania uczynić bardziej praktycznymi. Ustalono, że związanie świeckich św. Dominika jurysdykcją wyższych przełożonych Zakonu Kaznodziejskiego następuje poprzez złożenie przez nich przyrzeczeń w trzecim zakonie, zgodnie z którymi świecki zobowiązuje się żyć zgodnie z Regułą, przyjmując m.in. zwierzchnictwo (władzę jurysdykcji) ze strony wyższych przełożonych Zakonu Kaznodziejskiego. W ostatniej części opracowania zostały wskazane uprawnienia Generała Zakonu Kaznodziejskiego oraz Prowincjała Zakonu Kaznodziejskiego wobec członków świeckiej gałęzi tego Zakonu w Prowincji Polskiej.

PIŚMIENNICTWO

- Bar, Joachim R. 1987. „Reguła Franciszkańskiego Zakonu Świeckich.” *Prawo Kanoniczne* 30, nr 3-4:143-88.
- Dammertz, Viktor J. 1991. „Słuszna autonomia instytutów zakonnych na prawie diecezjalnym oraz klasztorów niezależnych.” W *Autonomia zakonów a Kościół partykularny*, red. Bronisław W. Zubert, 53-68. Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.
- Dzierżon, Ginter. 2018. „Zakresy sprawowania władzy rządzenia w kanonicznym porządku prawnym (kan. 130 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku).” *Prawo Kanoniczne* 28, nr 3:181-91.
- Krukowski, Józef. 2005. „Stowarzyszenia wiernych chrześcijan.” W *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*. T. II/1: *Księga II. Lud Boży. Część I. Wierni chrześcijanie. Część II. Ustrój hierarchiczny Kościoła*, red. Józef Krukowski, 123-55. Poznań: Pallotinum.
- Przytułski, Mateusz. 2024. „Kanoniczno-prawne aspekty urzędu prowincjała w instytucie zakonnym, ze szczególnym uwzględnieniem prawa Zakonu Braci Kaznodziejów.” *Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich* 34, nr 37:227-49.

- Rakoczy, Tomasz. 2010. *Publiczne stowarzyszenia wiernych według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*. Gniezno: Gaudentinum.
- Sistach, Lluís M. 2012. *Stowarzyszenia wiernych*. Warszawa: Oficyna wydawniczo-Poli-graficzna ADAM.
- Wroczeński, Józef. 2018. „Aspekt prawny posługi przełożonego zakonnego i jego odpowiedzialność w prowadzeniu wspólnoty.” *Symposium* 22, nr 2(35):223-48.
- Wytrwał, Tomasz. 2007. *Pojęcie „Rodzina dominikańska” w świetle akt kapituł generalnych Zakonu Kaznodziejskiego w latach 1946-2001*. Wrocław: Papieski Wydział Teologiczny.

**Jurysdykcja wyższych przełożonych zakonnych nad członkami
trzecich zakonów na przykładzie Świeckich Zakonu Kaznodziejskiego
Prowincji Polskiej**

Abstrakt

Niniejsze opracowanie przedstawia zagadnienie jurysdykcji wyższych przełożonych zakonnych nad członkami trzecich zakonów na przykładzie Fraterni Świeckich Świętego Dominika Zakonu Braci Kaznodziejów w Prowincji Polskiej. Autor wyszedł od ogólnych regulacji dotyczących zwierzchniego kierownictwa zamieszczonych w Kodeksie Prawa Kanonicznego, a następnie dokonał analizy Reguły, Deklaracji Generalnych oraz Dyrektorium Świeckich Zakonu Kaznodziejskiego Prowincji Polskiej według Księgi Konstytucji i Zarządzeń Braci Kaznodziejów. Na tej podstawie autor omówił trzecie zakony jako rodzaj stowarzyszeń wiernych, wskazał na relację trzecich zakonów do instytutów zakonnych, a także przedstawił podstawy sprawowania władzy przez wyższych przełożonych zakonnych w trzecich zakonach oraz rozwiązania i wynikające z nich uprawnienia w zakresie jurysdykcji Zakonu Braci Kaznodziejów wobec Fraterni Świeckich Świętego Dominika.

Słowa kluczowe: jurysdykcja; wyższy przełożony zakonny; stowarzyszenia wiernych; trzecie zakony; dominikanie.

**Jurisdiction of Higher Religious Superiors over Members of Third Orders
on the Example of the Lay Order of Preachers of The Polish Province**

Abstract

This study presents the issue of the jurisdiction of higher religious superiors over members of third orders on the example of the Secular Fraternities of Saint Dominic of the Order of Friars Preachers of the Polish Province. The author started from general regulations regarding superior management included in the Code of Canon Law, and then analyzed the Rule, General Declarations and the Lay Directory of the Order of Preachers of the Polish Province in the light of the Book of Constitutions and Orders of the Friars Preachers. On this basis, in the study, the author discussed third orders as a type of associations of the faithful, pointed out the relationship of third orders to religious

institutes, and presented the basis for the exercise of power by higher religious superiors in third orders as well as solutions and the resulting rights regarding the jurisdiction of the Order of Friars Preachers towards the Secular Fraternities of Saint Dominic.

Keywords: jurisdiction; higher religious superior; associations of the faithful; third orders; Dominicans.

Information about Author: KATARZYNA KOSTOŃ OP, MA – Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw; correspondence address: ul. Dewajtis 5, 01-815 Warszawa, Poland; e-mail: katarzynakostonop@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0009-4760-1093>